

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SOLIQ NAZORATINI TASHKIL ETISH MUAMMOLARI

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Mustaqil izlanuvchi

Ismailov Bobir Salomovich

Annotatsiya: maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida soliq tekshiruvlarini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish masalalari yoritilgan. O'zbekiston Respublikasining yangi Soliq Kodeksiga kiritilgan soliq auditi normasining mohiyati ochib berilgan. Soliq auditini xorijiy mamlakatlarda tashkil qilish va o'tkazish bo'yicha tajribasi keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: moliyaviy nazorat, soliq tekshiruvlari, audit, soliq auditi, auditning xalqaro standartlari, dalolatnoma, xulosa, qaror.

Kirish:

Jahonda olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlarda soliq tekshiruvlari soliq to'lovchilarni soliq organlari oldida hisob-kitoblarni to'g'ri taqdim etishga yordam beradigan xizmat sifatida o'rganilmoqda. Tadqiqotlar doirasida soliq to'lovchilarni soliq qonunchiligiga rioya qilmasligining o'sishini cheklash, soliq tekshiruvining soliq qonunchiligiga ta'sirini o'rganish, soliq ma'murchiligini osonlashtiradigan qonunchilik islohotlarini joriy etish, soliq tekshiruvining daromadlarni yig'ish samaradorligiga ta'sirini o'rganish, soliq tekshiruvi samaradorligiga ta'sir qiluvchi omillarni baholash, soliq tekshiruvi modellari va soliq organlari faoliyatiga elektron texnologiyalarni joriy etish kabi masalalarda ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Mamalakatimizda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, islohotlarning amaliy natijadorligini oshirishda raqamli iqtisodiyotni shakllantirish va uni amaliyotga keng joriy etish muhim hisoblanadi. Bu borada, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti

Shavkat Mirziyoevning quyidagi fikrlarini keltirishimiz mumkin: “Raqamli iqtisodiyotga faol o‘tish – kelgusi 5 yildagi eng ustuvor vazifalarimizdan biri bo‘ladi. Raqamli texnologiyalar nafaqat mahsulot va xizmatlar sifatini oshiradi, ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi. Shu bilan birga, meni juda qattiq tashvishga soladigan va bezovta qiladigan eng og‘ir illat – korrupsiya balosini yo‘qotishda ham ular samarali vositadir”.¹

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktyabrdagi “Raqamli O‘zbekiston - 2030» strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6079 sonli Farmonining qabul qilinishi mamlakatimizda raqamli iqtisodiyotga o‘tishning strategiyasini belgilab berdi.² “Raqamli O‘zbekiston - 2030» strategiyasi bevosita soliq nazoratini raqamli iqtisodiyot talablariga moslashtirish zaruriyatini keltirib chiqaradi.

Mamlakatimizda iqtisodiyotini raqamlashtirishni rivojlantirish sharoitida qonun buzilishi, soliq solinadigan bazani pasaytirish, soliq to‘lashdan bo‘yin tovlash holatlarining oldini olish uchun soliq tizimini takomillashtirish va soliq nazoratini modernizatsiya qilish zaruriyati paydo bo‘lmoqda.

Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida soliq nazorati soliq to‘lovchilar tomonidan soliq majburiyatlarining bajarilishi to‘g‘risidagi ma’lumotlarni tahlil qilish va taqqoslash qo‘shimcha soliqlar, jarimalar va penyalar shaklida byudjetga qo‘shimcha to‘lovlarni undirish imkonini beruvchi hamda bu orqali soliq qonunchiligini buzilishini oldini olish yoki minimallashtirishni ta’minlaydigan turli raqamli axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish va qo‘llashga asoslanadi.

Soliq organlarining nazorat tadbirlarini amalga oshirish soliq organlarining mansabdor shaxslari tomonidan o‘z vakolatlari doirasida amalga oshiriladigan soliq

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 24-январь 2020 йил.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 5-октябрдаги “Рақамли Ўзбекистон - 2030» стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6079 сонли Фармони.

nazorati shakllaridir. Soliq nazoratini ahamiyatini E.N.Golik va A.G.Asatryanlar o‘z tadqiqotlarida quyidagicha e’tirof etishgan: “So‘nggi yillarda soliq to‘lashdan bo‘yin tovlashning asosiy maqsadini ko‘zlovchi turli “kulrang” sxemalarni amaliy qo‘llash muhim ahamiyat kasb etayotganini ta’kidlaydilar. Ushbu muammoni hal qilish soliq nazoratini amalga oshirish orqali ta’minlanadi, u davlat tomonidan tartibga solishning shakllari va usullari tizimi sifatida ishlaydi va Rossiya xavfsizligini nafaqat huquqiy, balki iqtisodiy xarakterdagi chora-tadbirlar orqali ta’minlaydi.³

Iqtisodiy va huquqiy adabiyotlar hamda me’yoriy hujjatlarda soliq nazoratiga turlicha ta’riflar berilgan.

A.S.Advokatova soliq nazoratiga quyidagicha ta’rif bergan: “Soliq nazorati, soliq ma’muriyatchiligi tizimining ajralmas qismi sifatida, jamiyatning barcha jabhalarida davlat oldida turgan muammolarni hal etishni ta’minlaydigan, davlatning moliyaviy resurslarini eng samarali shakllantirish, taqsimlash va ulardan foydalanishning huquqiy mexanizmini takomillashtirish uchun yo‘nalishlar va yo‘llarni ta’minlaydigan davlatning moliyaviy siyosatini amalga oshirish.”⁴

T.A.Efremovanning fikriga ko‘ra, samarali soliq nazoratini tashkil etishning birinchi navbatdagi sharti esa soliq va buxgalteriya hisobotlarining elektron tarzda taqdim etishning zamonaviy ilg‘or axborot texnologik tizimga asoslangan soliq nazorati hisoblanadi.⁵

Rossiya Federatsiyasi Soliq Kodeksining 82-moddasida soliq nazorati quyidagicha e’tirof etilgan: ”Ushbu Kodeks bilan belgilangan vakolatli organlarning

³ Golik E.N., Asatryan A.G. Развитие налогового контроля и его воздействие на экономическую безопасность страны // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. 5 (108). 2019.

⁴ Адвокатова А.С. Налоговый контроль в условиях модификации отношений налоговых органов и налогоплательщиков. Автореферат диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук Москва – 2019, 26 с.

⁵ Ефремова Т.А. (2017), Развитие налогового администрирования в России: теория, методология, практика. Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук. МГУ. Саранск. стр. 366.

soliq to'lovchilar tomonidan soliqlar va yig'img'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan nazorat qilishga doir faoliyati soliq nazorati deb e'tirof etiladi.”⁶

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 135-moddasida soliq nazoratiga ta'rif berilmasada, u quyidagicha e'tirof etilgan: “Vakolatli organlarning soliq to'lovchilar va soliq agentlari tomonidan soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan nazorat qilishga doir faoliyati soliq nazoratidir”.⁷

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 7 yanvardagi “Soliq xavfini boshqarish, soliq xavfi mavjud soliq to'lovchilarni (soliq agentlarini) aniqlash va soliq tekshiruvlarini tashkil etish va o'tkazish to'g'risida”gi 1-sonli qarorining 2-ilovasi “Soliq tekshiruvlarini tashkil etish va o'tkazish tartibi to'g'risida NIZOM”da soliq nazorati quyidagicha qayd etilgan: “Soliq tekshiruvlari soliq to'lovchilar, yig'img'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan nazorat qilish maqsadida o'tkaziladi”.⁸

Raqamlashtirish nafaqat soliq nazorati uchun yangi ob'ektlarning paydo bo'lishini nazarda tutadi, balki soliq ma'muriyatchiligida soliq to'lovchilar bilan o'zaro hamkorlik jarayonlarini soddalashtirish nuqtai nazaridan qo'shimcha imkoniyatlar yaratadi.

Soliq nazoratini raqamlashtirish asosida takomillashtirish borasi Yevropada ma'lum ishlar amalga oshirilmoqda. Yevropada alohida mamlakatlarda yagona hisobot standarti joriy qilingan. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) tomonidan ishlab chiqilgan yagona hisobot standarti SAF-T(Standard Audit File for Tax) Yevropa Ittifoqining turli mamlakatlarida faol

⁶ *Налоговый кодекс Российской Федерации (часть первая)* от 31.07.1998 N 146-ФЗ (ред. от 27.12.2019) (с изм. и доп., вступ. в силу с 01.01.2020)

⁷ Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси. 2022.

⁸ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 7 январдаги “Солиқ хавфини бошқариш, солиқ хавфи мавжуд солиқ тўловчиларни (солиқ агентларини) аниқлаш ва солиқ текширувларини ташкил этиш ва ўтказиш тўғрисида”ги 1-сонли қарорининг 2-илоvasи “Солиқ текширувларини ташкил этиш ва ўтказиш тартиби тўғрисида НИЗОМ”.

amalga oshirilmoqda. Masalan, 2020 yilda ushbu yagona standart Norvegiya tomonidan joriy etilgan.⁹ SAF-Tning amalga oshirilishi soliq organlariga ko'proq ma'lumot to'plash imkonini beradi, natijada yig'imlar ko'payadi va QQS bo'shliqlari kamayadi. Yevropa mamlakatlarining yagona hisobot standarti SAF-T(Standard Audit File for Tax)ni qo'llash tajribasini mamlakatimiz amaliyotida foydalanishni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Xulosa va takliflar.

Yuqoridagilarga asoslangan holda quyidagi takliflarni qilish mumkin:

Import operatsiyalari bo'yicha muddati o'tgan debitor qarzdorlikka yo'l qo'ygan xo'jalik sub'ektlari tomonidan ushbu qarzdorlik to'liq bartaraf etilmagunga qadar xorijiy hamkorlarga navbatdagi to'lovni amalga oshirishni vaqtincha cheklash bo'yicha bank qonunchiligiga tegishli o'zgartirish kiritish taklif etiladi.

Bir kunlik firmalar"da 10 kunda yirik pul aylanmalarining chegara miqdori 1,0 mlrd.so'mdan oshgan sub'ektlarning hisob raqamidagi pul aylanmalari to'g'risida to'liq ma'lumotlarni kunlik onlayn tarzda olish taklif etiladi.

Адабиётлар/Литература/Reference:

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси- Тошкент: Гафур Гулом нашриёт уйи 2020.- 640 б.

Normurzaev U. Amendments and additions to the tax code of the republic of uzbekistan on tax privileges in 2021. – 2021

Нормурзаев У. Х. 2021 йилдаги солиқ маъмурчилиги ҳамда солиқ кодексига киритилган ўзгартириш ва қўшимчалар юзасидан //Интернаука. – 2021. – Т. 6. – №. 182 часть 2. – С. 99.

⁹ SAF-T Financial [Электронный ресурс] // The Norwegian Tax Administration 2019 URL: <https://www.skatteetaten.no/> (Дата обращения: 7.09.2022).